

УДК [551.763.3: 564.5] (477.81)

НОВІ ЗНАХІДКИ НАУТИЛІДІВ З СЕНОМАНУ ПІВНІЧНО-СХІДНОЇ ЧАСТИНИ ВОЛИНО-ПОДІЛЛЯ

Роман Лещух, Ігор Мар'яш, Ярослав Курепа

Львівський національний університет імені Івана Франка,
вул. Грушевського, 4, 79005, Львів, Україна
E-mail: r_leschukh@mail.ru
ihormar@ukr.net
ser_lukas@ukr.net

Наведено опис трьох видів сеноманських наутилідів з північно-східної частини Волино-Поділля (Милятинський кар'єр зернистих фосфоритів) *Cumatoceras deslongchampsianum* (d'Orbigny, 1840), *Eutrephoceras sublaevigatum* (d'Orbigny, 1850) і *Pseudocnoceras cf. archiacianus* (d'Orbigny, 1840). Представники цієї групи вперше виявлені на території Волині.

Ключові слова: крейда, сеноман, наутиліди, Волино-Поділля.

Сеноманські наутиліди на Волино-Поділлі вивчають з середини XIX ст., уперше Р. Кнер 1852 р. зобразив фрагмент, визначений ним як *Nautilus archiacianus* d'Orbigny з Микулинців? [11]. Представників сеноманських наутилідів перераховують серед знахідок Б. Кокошинська *Nautilus deslongchampsianum* d'Orbigny, *N. largilliertianum* з Яришева [12], О. Савчинська *Nautilus deslongchampsianum* [6] з польського Поділля, С. Пастернак із нижнього сеноману з Нової Ушиці *Cumatoceras deslongchampsianum* Orbigny та з верхнього сеноману зі Слободи Яришівської *Eutrephoceras sublaevigatum* (Orbigny), *Pseudocnoceras largilliertianum* (Orbigny), *Cumatoceras deslongchampsianum* Orbigny [4, 5]. У праці, присвяченій наутилоідеям, В. Шиманський навіть опис *Pseudocnoceras fittoni* (Sharpe) з с. Озарниці Могилів-Подільського р-ну [8].

Ми вперше знайшли представників групи наутилідів з Волині. Уперше монографічно описано і зображено види *Cumatoceras deslongchampsianum* d'Orbigny і *Eutrephoceras sublaevigatum* (d'Orbigny).

Відслонення детально описано та наведено його розріз у [1–3].

Усі зазначені у праці екземпляри відібрані з конденсованого шару низів середнього сеноману разом зі знахідками амонітів *Acanthoceras rhotomagense* (Brongniart), *Cunningtoniceras cunningtoni* (Sharpe), *Stomohamites simplex* (d'Orbigny), *Turrilites scheuchzerianus* Bosc, *Turrilites costatus* Lam., *Schloenbachia varians* Sowerby, *Schloenbachia subvariens* Sharpe, *Schloenbachia ventriosa* Stieler.

Описані нами рештки головоногих молюсків із сеноманських розрізів Волині зберігаються у фондах Палеонтологічного музею геологічного факультету Львівського національного університету імені Івана Франка. Монографічна колекція 42.

Тип **MOLLUSCA** Linnaeus, 1758
 Клас **CERHALOPODA** Cuvier, 1797
 Підклас **NAUTILOIDEA** Agassiz, 1847
 Ряд **NAUTILIDA** Agassiz, 1847
 Надродина **NAUTILITACEAE** De Blainville, 1825
 Родина **NAUTILIDAE** De Blainville, 1825
 Рід *Cymatoceras* Hyatt, 1884

Cymatoceras deslongchampsianum d'Orbigny, 1840

Табл., фіг. 1–3, 8.

- 1876 *Nautilus deslongchampsianum* Orbigny: Schlüter, S. 172 Taf. 47, Fig. 7, 8.
 1963 *Cymatoceras deslongchampsianum* Orbigny: Kummel, p. 361, pl. 9, figs. 5, 6; pl. 16, figs. 1–8.
 2006 *Pseudocenoceras ? deslongchampsianum* (d'Orbigny): Fischer, Gauthier, Pl. 6, fig. 4a, b, 5a–c.
 Матеріал. Екземпляри, представлені фрагментами обертів, окремими камерами. Зразок ГВП–53, 54, 59, 60.
 Розміри, мм.

Зразок	Д	В	Ш	д	В:Д	д:Д	Ш:Д	Ш:В
ГВП–53	–	15,3	22,0	–	–	–	–	1,44
ГВП–54	–	~11,5	16,7	–	–	–	–	1,45

Опис. Масивні сферичні інволютні мушлі. Оберти помірно наростають у ширину і висоту. Ширина перевищує висоту приблизно у півтора раза. Поперечний переріз оберту трапецієподібний, іноді аркоподібний. Зовнішня сторона широка, ледь випукла, а на переході на зовнішні боки заокруглена. Бічні сторони теж ледь опуклі, поступово розширюються до припупкового краю. Припупковий край має також незначно випуклі стінки, які лійкоподібно звужуються, а потім узагалі вертикально опускаються до пупка. На припупковому краю простежується виступ, який на завитку має вигляд кантоподібного переходу. У разі перегляду поперечного перерізу оберту ділянка з кантоподібним переходом має вигляд зрізаної. Пупок глибокий і вузький. Сифон розташований ближче до внутрішнього боку.

Лопатева лінія на екземплярах має незначну амплітуду вигинів.

Порівняння і зауваження. Наші екземпляри подібні до зображених К. Шлітером. Від зображених Б. Каммелем відрізняються дещо більшою шириною оберту. Від зображених Г. Готьє також відрізняються більшою шириною та меншою висотою оберту.

Місцезнаходження. Україна, Рівненська обл., Острозький р-н, с. Милятин.

Стратиграфічне та географічне поширення. Сеноман Волино-Поділля, Англії, Швейцарії, Італії. Середній сеноман Німеччини.

Рід *Eutrephoceras* Hyatt, 1884

Eutrephoceras sublaevigatum (d'Orbigny, 1850)

Табл., фіг. 4 а–в, 5, 7

- non 1849 *Nautilus laevigatus* d'Orbigny: Geinitz, Taf. 3, Fig. 2a, b.
 1960 *Eutrephoceras sublaevigatum* d'Orbigny: Wiedmann, S. 165, Taf. 19, Fig. O; Taf. 20, Fig. A; Taf. 23, Fig. L.
 1975 *Eutrephoceras sublaevigatum* d'Orbigny: Шиманский, с. 64, табл. 6, фиг. 2.
 1979 *Eutrephoceras sublaevigatum* d'Orbigny: Wiedmann et Schneider, S. 652, Taf. 2, Fig. 2, 3; Abb. 4A.
 1982 *Eutrephoceras sublaevigatum* d'Orbigny: Цанков, с. 13, табл. 1, фиг. 3, 4, 4a.
 1983 *Eutrephoceras sublaevigatum* d'Orbigny: Marciovski & Radwanski, pl. 4, fig. 1, 2a, b.
 2006 *Eutrephoceras sublaevigatum* d'Orbigny: Fischer, Gauthier, p.22, pl. 4 fig. 3a, b; pl. 5 fig. 1a, b, 2a–b.
 Голотип. Описаний А. Орбіньї у 1840 р. з верхньої крейди Франції.
 Матеріал. Екземпляри № ГВП–55, 56, 57.
 Розміри, мм.

Зразок	Д	В	Ш	д	В:Д	Ш:Д	д:Д	Ш:В
ГВП–55	32	18,5	24,5	6	0,58	0,76	0,19	1,32
ГВП–56	–	–	–	–	–	–	–	–

Опис. Мушля сферичної форми, інволютного типу завивання. Завитки швидко зростають у висоту і ширину. Поперечний переріз напівкруглий. Ширина оберту дещо перевищує її висоту. Вентральна (зовнішня) сторона широка й опукла, поступово переходить у випуклі латеральні (бічні) сторони. Найбільша ширина оберту є в межах припупкового краю. Пупок вузький, лійкоподібний, глибокий. Камери короткі. Сутурна лінія має малу амплітуду вентральної та латеральних лопатей. Розвинута лійкоподібна дорзальна лопать (виявлена на одному екземплярі ГВП-56). Сифон розташований центрально. Скульптура не збереглася.

Порівняння і зауваження. Подібні до зображених Й. Відманом та Г. Снайдером, Р. Марціновським і А. Радванським.

Місцезнаходження. Україна, Рівненська обл., Острозький р-н, с. Милятин.

Стратиграфічне та географічне поширення. Альб–нижній сенон Західної Європи, сеноман Франції, верхній сеноман Молдови, Польщі, Болгарії, можливо, сеноман Кавказу, Казахстану.

Рід *Pseudocenoceras* Spath, 1927

Pseudocenoceras cf. *archiacianus* (d'Orbigny, 1840)

Табл., фіг. 6 а, б

- 1840 *Nautilus archiacianus* d'Orbigny, p. 91, pl. 21, fig. 1–4.
 ?1840 *Nautilus archiacianus* d'Orbigny: Kner, S. 6, Taf. 1, Fig. 7.
 1960 ? *Angulithes (Pseudocenoceras) archiacianus* d'Orbigny: Wiedmann, S. 175, Taf. 19, Fig. F.
 1975 *Pseudocenoceras archiacianus* (d'Orbigny): Шиманский, с. 80, табл. X, фиг. 5; табл. XI, фиг. 1.
 2006 *Pseudocenoceras? archiacianus* (d'Orbigny). Fischer, Gauthier, p.23, pl. 6 fig. 6a–c, 6a, b.

Матеріал. Один екземпляр, представлений майже половиною оберту, що налічує вісім камер, три з яких збережені фрагментарно. Зразок ГВП-58.

Розміри, мм.

Зразок	Д	В	Ш	д	В:Д	Ш:Д	д:Д	Ш:В
ГВП-58	~20	10,5	15,3	~5	0,52	0,76	0,25	1,48

Опис. Мушля сферичної форми, інволютного типу завивання. Завитки швидко зростають у висоту. Поперечний переріз оберту має вигляд трапеції. Висота оберту на третину менша від її ширини. Вентральна (зовнішня) сторона порівняно вузька і майже пряма, поступово переходить у такі ж майже прямі, латеральні сторони. Найбільша ширина оберту на переході бічної сторони до припупкового краю. Пупок лійкоподібний, вузький. Кількість камер на половині оберту на нашому екземплярі – вісім. Сутурна лінія має малу амплітуду вентральної та латеральних лопатей. Розташування сифона на нашому екземплярі не виявлено. Скульптура не збереглася.

Порівняння і зауваження. Наш зразок відрізняється від зображеного А. Орбіні. Зображення Р. Кнера ми вважаємо досить схематичним. Найбільше наш екземпляр подібний до зображених В. Шиманським, хоча параметри нашого екземпляра дещо відрізняються, зберігається параметр співвідношення ширини до висоти, яке становить третину, а також майже прямі вентральна й латеральні сторони. Через невідоме розміщення сифона на нашому зразку ми зачисляємо його до виду *Pseudocenoceras archiacianus* умовно.

Місцезнаходження. Україна, Рівненська обл., Острозький р-н, с. Милятин.

Стратиграфічне та географічне поширення. Сеноман Волино-Поділля, Англії, Іспанії, нижній і середній сеноман Німеччини, Франції, середній сеноман США.

1. Мар'яш І. М., Курена Я. С. Систематичний склад ориктоценозу пізньокрейдового басейну (на прикладі Милятинського кар'єру Рівненщини // Зб. наук. праць ІГН НАНУ. К.: 2011. – Вип. 4. – С. 105–109.

2. Мар'яш І., Курена Я.. Знахідки акантоцератид з сеноманських відкладів Волині // Палеонтологічний збірник. – 2011. – № 43. – С. 56–64.

3. *Мар'яш І., Курепа Я.* Стратиграфія сеноманських відкладів північно-західної частини Волино-Поділля за амонітами // Комплекс стратиграфічних методів під час розшуків корисних копалин в осадовому чохла фанерозою України: Тези доп. всеукр. наук. конф. (4–6 жовтня 2012 року). Львів. – 2012. – С. 39–41.
4. *Пастернак С. І., Гаврилишин В. І., Гинда В. А. та ін.* Стратиграфія і фауна крейдових відкладів заходу України (без Карпат) – К.: Наук. думка, 1968. – 272 с.
5. *Пастернак С. І., Сеньковський Ю. М., Гаврилишин В. І.* Волино-Поділля у Крейдовому періоді. – К.: Наук. думка, 1987. – 258 с.
6. *Савчинская О. В.* Материалы к изучению меловой фауны Подолии // Зап. НИИ геологии Харьков. ун-та. – 1939. – Вып. 7. – С. 163–175.
7. *Цанков В.* Фосилите на България, Va. Горна креда Cephalopoda (Nautiloidea, Ammonoidea) и Echinodermata (Echinoidea). – София, 1982. – 136 с.
8. *Шиманский В. Н.* Меловые наутилоидеи // Тр. Палеонтол. ин-та АН СССР. – 1975. – Т. 150. – 208 с.
9. *Fischer J.-C., Gauthier H.* Révision critique de la Paléontologie française d'Alcide d'Orbigny. Vol. IV: Céphalopodes crétacés. – 2006. – 292 p.
10. *Geinitz H. B.* Das Quadersandstein oder Kreidegebirge in Deutschland. – Freiburg, 1849. – 292 s.
11. *Kner R.* Neue Beiträge zur Kenntniss der Kreideversteinerungen von Ost-Galizien // Denkschriften d. mathem.-naturw. Cl. III. Bd. – Wien, 1852. – S. 293–334.
12. *Kokoszyńska B.* O fannie wykształceniu facjalnem i stratygrafii cenomanu na Podolu // Panstw. Inst. Geol., Sprawozd. – 1930. – Т. 6. – З. 3. – S. 629–685.
13. *Kummel B.* Post-Triassic Nautiloid Genera // Cambridge, Mass., – 1956. – P. 324–465.
14. *Kummel B.* Miscellaneous nautilid type species of Alpheus Hyatt // Bull. Mus. Comp. Zool., Harvard Univ. – 1963. – Vol. 128(6). – P. 325–368.
15. *Marcinowski R., Radwanski A.* The Mid-Cretaceous transgression onto the central Polish Uplands (marginal part of the Central European Basin) // Zitteliana. – 1983. – Vol. 10. – S. 65–95.
16. *Orbigny A.* Paleontologie Francaise. Terrains Crétacés, 1. Cephalopodes. – Paris, 1840–1842: 1840 p. 1–120; 1841 p. 121–430; 1842 p. 431–662. 151 pls.
17. *Schlüter C.* Die Cephalopoden der oberen deutschen Kreide // Paleontographica. – 1871–1876. 1871, 21, 1–24; 1872, 21, 25–120; 1876, 24, 121–164.
18. *Wiedmann J.* Zur systematik jungmesozoischer nautiliden // Palaeontographica. – 1960. – Abt. A, Bd. 115. – S. 144–296.
19. *Wiedmann J., Schneider H. L.* Cephalopoden und Alter der Cenoman-Transgression von Mülheim-Broich, SW-Westfalen // Aspekte der Kreide Europas. IUGS Series A, – 1979. – N 6. – P. 645–680.

ПОЯСНЕННЯ ДО ТАБЛИЦІ

Фіг. 1–3, 8: *Cymatoceras deslongchampsianum* (d'Orbigny, 1840). Фіг. 1. ×2: окрема камера, вигляд ззаду. Екз. ГВП-53. Фіг. 2. ×2: окрема камера, вигляд спереду. Екз. ГВП-54. Фіг. 3. ×2: окрема камера, вигляд спереду. Екз. ГВП-59. Фіг. 8. ×2: окрема камера, вигляд спереду. Екз. ГВП-60.

Фіг. 4 а–в, 5, 7: *Eutrephoceras sublaevigatum* (d'Orbigny, 1850). Фіг. 4. ×1: ядро. а – вигляд збоку; б – вигляд з зовнішнього боку, в – вигляд спереду. Екз. ГВП-55. Фіг. 5 ×1: фрагмент завитка, вигляд з зовнішнього боку. Екз. ГВП-56. Фіг. 7. ×2: окрема камера, вигляд спереду. Екз. ГВП-57.

Фіг. 6 а, б: *Pseudocenoceras* cf. *archiacianus* (d'Orbigny, 1840) ×2: фрагмент завитка. а – вигляд збоку; б – вигляд з зовнішнього боку. Екз. ГВП-58.

Всі екземпляри: Милятинський кар'єр зернистих фосфоритів; с. Милятин, Острозький р-н, Рівненська обл. Середній сеноман.

NEW NAUTILOIDS FINDS FROM CENOMANIAN OF NORTHEASTERN PART OF VOLYN-PODILLYA

Roman Leschukh, Ihor Maryash, Yaroslav Kurepa

*Ivan Franko National University of Lviv,
Grushevsky str. 4, UA – 79005, Lviv, Ukraine*

Monographic description and images of three species of nautiloids *Cymatoceras deslongchampsianum* (d'Orbigny), *Eutrephoceras sublaevigatum* (d'Orbigny) and *Pseudocenoceras* cf. *archiacianus* (d'Orbigny) from the Cenomanian of the northeastern part of Volyn-Podillya (Mylyatyn quarry of granular phosphorite) are given. Type described the first time from this area.

Key words: Upper Cretaceous, Cenomanian, nautiloids, Volyn-Podillya.

НОВЫЕ НАХОДКИ НАУТИЛИД С СЕНОМАНА СЕВЕРО-ВОСТОЧНОЙ ЧАСТИ ВОЛЫНО-ПОДОЛЬЯ

Роман Лещух, Игорь Марьяш, Ярослав Курепа

*Львовский национальный университет имени Ивана Франко,
ул. Грушевского, 4, 79005, Львов, Украина*

Приведено описание трех видов сеноманских наутилид с северо-восточной части Волыно-Подолья (Мылятынский карьер зернистых фосфоритов) *Cymatoceras deslongchampsianum* (d'Orbigny), *Eutrephoceras sublaevigatum* (d'Orbigny) и *Pseudocenoceras* cf. *archiacianus* (d'Orbigny). Представители этой группы впервые найдены на территории Волыни.

Ключевые слова: мел, сеноман, наутилиды, Волыно-Подолье.

Стаття надійшла до редколегії 10.07.2012
Прийнята до друку 20.10.2012